РОЗДІЛ ІХ. ЕТНОЛІНГВІСТИКА ТА ОНОМАСТИКА: СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Євгенія Сисоєва

УДК 81`37

ЗАГАЛЬНА СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА АНГЛІЙСЬКИХ ОЦІННИХ АНТРОПОНІМІВ

Стаття присвячена опису загальної методики аналізу семантичних особливостей оцінних антропонімів. Здійснено семантичну класифікацію оцінних антропонімів (ОА), проаналізовано співвідношення позитивно- та негативно-оцінних антропонімічних одиниць у семантичних класах, групах та підгрупах та схарактеризовано ціннісні стереотипи та пріоритети учасників іменування англійської лінгвокультури. Корпус мовного матеріалу було проаналізовано з погляду семантичних ознак одиниць, актуалізаторів оцінки, знаку оцінки ("+" / "–"), активності у процесі надання імені.

Ключові слова: оцінний антропонім, позитивно-оцінний антропонім, негативно-оцінний антропонім, актуалізатор оцінки, антропонімічна система, мотив надання імені.

Актуальність дослідження зумовлена лінгвокультурологічним підходом до вивчення семантико-словотвірного і функційно-стилістичного потенціалу оцінних антропонімів, які формують значний шар англійського антропонімікону. Такий ракурс дослідження розкриває роль оцінних антропонімів у реконструюванні фрагментів англійської ціннісної картини світу, пов'язаних зі стереотипами та пріоритетами мовців у процесі надання імені.

Метою дослідження є встановлення та опис семантичних особливостей оцінних антропонімів як значного шару одиниць англійського ономастичного простору. Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань:** 1) обґрунтувати теоретичні засади дослідження семантики оцінних антропонімів, визначити специфіку їхнього значення; 2) виявити основні мотиви надання імені та встановити роль оцінного компонента значення антропонімів у процесі надання імені; 3) на основі запропонованих критеріїв виокремити оцінні антропоніми із загального антропонімічного фонду англійської мови; 4) описати систему актуалізаторів оцінки у значенні ОА та здійснити семантичну класифікацію англійських ОА, дослідити їхні семантичні особливості та проаналізувати аксіологічні зміни в їхній семантиці.

1. Методи дослідження семантики оцінних антропонімів

Антропоніми являють окремий клас іменників з ускладненою семантикою, тобто план змісту слова має прихований, неявний характер, який досить складно визначити і описати. Теоретична та емпірична частина дослідження семантичної структури та значення власних імен базується на працях А.В. Беспалової [Беспалова 1984, 1991], В.І. Болотова [Болотов 1972], В.Д. Бондалетова [Богдалетов 1983], Є.М. Верещагіна [Верещагін 1990], Л.В. Гнаповської [Гнаповська 1999], Є.Ф. Даниліної [Даніліна 1969], І.Г. Добродомова [Добродомов 1982], В.М. Кам'янця [Кам'янець 2001], В.Г. Костомарова [Костомаров 1990], В.А. Ніконова [Ніконов 1970], Т.І. Семенова [Семенова 1990], В.Е. Сталтмане [2009], О.В. Суперанської [2009], Ф. Атлі [Utley 1993], Г. Беррі [Barry 1995], Г. Сренсена [Srensen 1996], В. Ніколайзена [Nicolaisen 1978], Дж. Сірля [Searle 1991], Ф. Симмондза [Simmonds 1996] та ін.

Специфічний лінгвістичний статус ОА як шару одиниць, вивчення яких входить до кола питань лінгвокультурології та ономастики зумовив використання таких методів дослідження семантики ОА: *описового методу, етимологічного методу, методу компонентного аналізу, лінгвокультурологічного та кількісного аналізу.*

Під методом найчастіше розуміють систематизовану сукупність кроків, які слід здійснити для виконання певного завдання, досягнення мети. Кожен метод характеризується власною сферою застосування та досліджує окремі аспекти та якості об'єкта.

Сутність *описового методу* полягає у спостереженні, узагальненні, інтерпретації та класифікації мовного матеріалу [Суперанська 2009 : 36]. Результатом спостереження є виокремлення ОА із загального фонду антропонімів англійської мови. Корпус мовного матеріалу, що став основою цього дослідження, налічує 3275 антропонімів. Мовні одиниці добиралися зі спеціалізованих антропонімічних словників та джерел художньої літератури з урахуванням критеріїв добору матеріалу. Наявність оцінного компонента у значенні антропонімів визначалась на основі системи лексикографічних прийомів – словникових позначок, маркерів, графічних та пунктуаційних прийомів, вказівок на наявність оцінних лексем у внутрішній формі імен. Узагальнення пов'язане із синтезом подібних сем у значенні ОА у повну семантичну структуру. Інтерпретація являє собою аналіз ОА в діахронічному плані, тобто розгляд хронологічних етапів розвитку семантики ОА. У цьому дослідженні релевантним є визначення періоду набуття антропонімом оцінного компонента значення, оскільки така інформація може стати визначальним чинником для учасників надання імені.

Етимологічний метод застосовується при аналізі внутрішньої форми ОА. У пропонованому дослідженні етимологічний метод є одним з базових, оскільки етимологія апелятива – це один з актуалізаторів оцінки антропонімічних одиниць. Як зазначає В.М. Телія, фундаментом (мотивувальним підґрунтям) виявлення оцінки стає внутрішня форма антропонімів, а на це мотивувальне підґрунтя "нашаровується емотивна модальність".

© Сисоєва Є., 2013

Згідно з концепцією В.М. Телія, емотивна модальність, як і оцінка, є обов'язковим компонентом конотативного значення слова.

Специфіка *методу компонентного аналізу* полягає у виокремленні мінімального набору ознак, властивих певній категорії мовних одиниць [Суперанська 2009: 51]. Одна і та сама семантична ознака ОА може мати неоднаковий статус: від компонента диференційної ознаки (фонові компоненти семантичної структури антропоніма), до категоріального, релевантного для всіх особових імен (базові компоненти семантичної структури антропоніма). За наявності диференційних сем у значенні ОА корпус дослідження було класифіковано на семантичні класи, групи та підгрупи.

Лінгвокультурологічний аналіз застосовувався для опису специфіки англійської ціннісної картини світу та виявленню впливу національно-культурних чинників на формування оцінного значення антропонімічної лексики. У результаті аналізу було виявлено ціннісні пріоритети та стереотипи англійців у процесі надання імені.

Використання *кількісного аналізу* дозволило визначити продуктивність одиниць різних семантичних типів та інтенсивність збагачення новими оцінними пропріальними одиницями різних семантичних класів і груп, а отже, і антропонімічної системи англійської мови в цілому.

Сукупність вищезазначених методів дослідження мовного матеріалу уможливлює виявлення та опис структурно-семантичних та функціонально-стилістичних особливостей ОА в англійській мові.

2. Семантична класифікація оцінних антропонімів

Компонентний та етимологічний аналіз ОА дозволив виявити набір семантичних ознак досліджуваних мовних одиниць. У результаті аналізу встановлено, що базовими елементами лексичного фону ОА є етимологія апелятивної основи та культурно-історичний компонент (енциклопедична інформація про ім'я [Верещагін 1990]).

2.1. Актуалізатори оцінки у значенні антропонімів

Специфічна семантика антропонімічної лексики дає можливість виділити два типи актуалізаторів оцінки: етимологію загальної основи та культурно-історичний компонент (див. табл. 1). У роботі під етимологією загальної основи розуміється значення лексем, що складають внутрішню форму імені. Культурно-історичний компонент тлумачиться як обсяг позамовних відомостей про антропонім, до якого належить інформація про відомих носіїв імені або асоціації із певними літературними, кінематографічними персонажами-носіями такого або подібного імені [Верещагін 1990]. Знак оцінки антропонімів у цій роботі визначався з урахуванням ціннісного ставлення суб'єкта мови до аспектів реальності, що їх репрезентують англійські антропоніми.

Таблиця 1

Типи актуалізаторів оцінки (кількісна характеристика)

Актуалізатори оцінки	**К-ть**	**%**
Етимологія загальної основи	1670	51
Культурно-історичний компонент	1605	49
Разом	*3275*	*100*

Кількісні дані таблиці 1 засвідчують, що два типи актуалізаторів оцінки є практично рівноправними. Це твердження корелює із відомою в ономастиці теорією щодо співіснування в поняттєвому обсязі антропонімічної лексики інформації лінгвістичного та екстралінгвістичного характеру [Верещагін 1990; Даніліна 1969; Суперанська 2009; Ніколайзен 1978]. Наприклад, етимологія жіночого імені *Merry* корелює із значенням англійського прикметника *merry* 'веселий, жвавий'. Асоціація фонографічної форми імені з лексемою на позначення позитивної риси характеру визначає позитивну оцінку антропоніма. Культурно-історичний компонент значення чоловічого імені *Clint*, що є скороченою формою імені *Clinton*, експлікується через асоціацію імені з іменем талановитого американського актора, режисера, продюсера, композитора та політичного діяча Клінта Іствуда (Clint Eastwood). Популярність, а отже й позитивна оцінка антропоніма підтверджується словниковою дефініцією: ***now the name is bestowed because of its association with*** *a popular American film actor, director, producer, composer and politician*.

2.2. Семантична класифікація оцінних антропонімів

На основі набору поняттєвих ознак виявляється можливим виокремити такі семантичні класи ОА (див. табл. 2):

Таблиця 2

Семантичні класи англійських ОА (кількісна характеристика)

№	**Семантичні класи**	**К-ть**	**%**	**Приклади**
1.	Алюзивні ОА	1294	39,5	*Narcissus (m)* – ім'я міфологічного персонажа, що закохався у власне відображення, уособлює самолюбство; *Cordelia (f)* – ім'я героїні трагедії У. Шекспіра «Король Лір», наймолодшої та найулюбленішої доньки короля
2.	ОА з диференційною семою "зовнішність"	685	20,7	*Goldie (f)* – ім'я вказує на красивий золотавий колір волосся; *Bella, Belle (f)* – ім'я асоціюється із італ. bella або франц. belle 'красива'

3.	ОА, що вказують на рід діяльності і соціальний статус	379	11,5	*Skipper (f)* – відпрізвиськове ім'я англ. *skipper* 'капітан, керівник'; *Earl (m)* – ім'я давалося тим, хто був на службі у графа, іронічно підкреслювало низький соціальний статус носія
4.	ОА сфери релігії	265	8,1	*Faith (f)* 'віра', *Felicity (f)* 'щастя' – пуританські імена, непопулярні як особові імена
5.	ОА, що означають риси характеру та особистісні якості	164	5,3	*Loyal (m)* – англ. *loyal* 'вірний, відданий'; *Curtis (m)* – походить від франц. *curteis* або англ. *courteous* 'ввічливий'
6.	ОА з диференційною семою "міжнаціональна ворожість"	132	4	*Norris (m)* – норман. norreis 'північ', набуває негативної оцінки через недружні стосунки жителів півдня та півночі; *Scot (m)* – поширене ім'я в Шотландії
7.	ОА з диференційною семою "міжособистісні стосунки"	116	3,6	*Honey (f)* – англ. *honey* 'люба'; *Pet (f)* – (скороч. від *Petula*) англ. *pet* 'улюбленець, коханий'
8.	Інші	237	7,3	*Donna (f)* – італ. *donna* 'дама, пані'; *Holly (f)* – *holly* 'падуб, гостролист' (рослина, що асоціюється із європейським Різдвом)
	Разом	*3275*	*100*	

Як свідчать дані таблиці 2, у кількісному відношенні значно превалює семантичний клас "алюзивні ОА", який нараховує 1294 одиниці, що становить 39,5% від загального обсягу вибірки. Друге місце за кількісним наповненням посідає клас "ОА із диференційною семою "зовнішність", до якої увійшли 685 ОА, що становить 20,7% від загальної кількості одиниць. Менш продуктивним є семантичний клас "ОА, що вказують на рід діяльності і соціальний статус", який нараховує 379 ОА, 11,5% від загального обсягу вибірки, класи "ОА сфери релігії", "ОА, що означають риси характеру та особистісні якості" та "ОА з диференційною семою "міжнаціональна ворожість", представлені 265 ОА (8,1%), 164 ОА (5,3%) та 132 (4%) відповідно. Найменша кількість ОА зафіксована у семантичному класі "ОА, з диференційною семою "міжособистісні стосунки" (116 ОА, 3,6% від загального обсягу вибірки). Доцільним виявилось виділення окремого класу "інші", до якого віднесено 237 ОА (7,3%), семантика яких не співвідноситься із жодним з вищезазначених семантичних класів.

2.3. Класифікація оцінних антропонімів за характером оцінки

Аналіз семантики досліджуваних одиниць дозволяє виявити специфічний характер оцінки в підсистемі антропонімічної лексики. На відміну від оцінних загальних імен, що характеризуються кількісною перевагою негативно забарвлених лексем, у фонді оцінної антропонімічної лексики переважають позитивно забарвлені одиниці. Аналіз аксіологічних характеристик англійських антропонімів виявляє суттєву перевагу позитивно оцінних ОА над негативно оцінними (див. табл. 3).

Таблиця 3

Співвідношення позитивно та негативно забарвлених антропонімів

Характер оцінки	**К-ть**	**%**
"+" забарвлені	2639	80,6
"–" забарвлені	636	19,4
Разом	*3275*	*100*

Як свідчать дані таблиці 3, позитивно-оцінні антропоніми (2639 ОА, 80,6% від загального об'єму вибірки) складають суттєвий шар англійського антропонімікону. Таким чином, позитивно оцінна антропонімічна лексика, фіксуючи в своїй семантиці лише позитивні аспекти реальності, віддзеркалює наявні у концептуальній картині світу уявлення англійської культурно-мовної спільноти в цілому, зокрема визначає специфічні риси процесу надання імені. Мотиви учасників надання імені визначаються прагненням обрати ім'я із побажальною семантикою або ім'я, що має позитивні культурно-історичні асоціації.

3. Висновки

Лінгвокультурологічне дослідження англійського оцінного антропонімікону виявляє особливості світогляду мовців, який відбивається у вигляді ментальних моделей і фіксується у мовній картини світу. Оцінний антропонім – це ім'я людини (особове ім'я, прізвище та прізвисько), лексичне тло якого містить оцінний компонент, що може актуалізуватися в процесі надання імені на підставі таких ознак: рідне – іншомовне, активне – пасивне, знайоме – незнайоме, співзвучне з позитивно-оцінними – негативно-оцінними одиницями вокабуляру, тотожне іменам гідних – негідних відомих носіїв.

У семантиці антропонімічної лексики оцінка є компонентом конотації. Оцінний компонент значення антропонімів впливає на характер мотивів надання імені, які можуть бути соціальними або індивідуальними. Саме соціальні мотиви більшою мірою впливають на конотацію власного імені та можуть розширити або звузити значення антропоніма.

Аналіз характеру оцінки в семантиці англійських ОА виявив перевагу позитивно-оцінних антропонімів (80,6%) над негативно-оцінними (19,4%), тоді як у системі загальнонаціональної лексики спостерігається

домінування негативно-оцінних лексем. З'ясовано, що превалювання позитивно-оцінних антропонімів є характерним для усіх семантичних класів. Збагачення антропонімічної лексики позитивними оцінками, які вказують на відповідність нормі, демонструє вплив на лексику прагматичного чинника. Учасники називання прагнуть обрати таке ім'я, яке б наділило об'єкт іменування бажаними внутрішніми або зовнішніми якостями, звертаючись при цьому до імен з позитивно-оцінним компонентом значення.

Перспективним видається зіставний аналіз та опис особливостей семантики, структури та функціонування ОА із залученням різноструктурних мов, що дозволяє зіставити ціннісні пріоритети іменування у різних лінгвокультурах. Діахронічне дослідження, що уможливлює вивчення особливостей поповнення антропонімічного складу мов оцінними антропонімами на різних етапах їхнього розвитку, також постає актуальною науковою розвідкою.

Література

Беспалова 1984: Беспалова, А.В. Структурно-семантические модели эргонимов и их употребление в современном английском языке (на материале названий фирм, кооперативов и т.д.) [Текст] : дис. … канд. филол. наук : 10.02.04 / А. В. Беспалова. – Одесский национальный ун-т им. И.И. Мечникова. – Одесса, 1984. – 181 с.

Беспалова 1991: Беспалова, А.В. Принципы и способы номинации в английской эргонимии [Текст] / А. В. Беспалова // Номинация и ономастика. – 1991. – С. 158-167. – Библиогр. : с. 9.

Болотов 1972: Болотов, В.И. К вопросу о значении имен собственных [Текст] / И. В. Болотов // Восточно-славянская ономастика. – 1972. – С. 336-346. – Библиогр. : с. 10.

Верещагин 1990: Верещагин, Е.М., Костомаров, В.Г. Язык и культура [Текст] / Е. М. Верещагин, В. Г. Костомаров. – 1990. – Библиогр. : с. 320.

Гнаповская 1999: Гнаповская, Л.В. Лингвокогнитивные и лингвокультурологические характеристики английских антропонимов германского происхождения [Текст] : автореф. дис. … канд. филол. наук : 10.02.04 / Л. В. Гнаповская. – Киев, 1999. – 20 с.

Данилина 1969: Данилина, Е.Ф. Категория ласкательности в личных именах и вопрос о так называемых «сокращенных» формах имени в русском языке [Текст] / Е. Ф. Данилина // Ономастика. – 1969. – С. 146-161. – Библиогр. : с. 15.

Добродомов 1982: Добродомов, И.Г. О надежности топонимических этимологий [Текст] / И. Г. Добродомов // Этимология. – 1982. – С. 93-102. – Библиогр. : с. 9.

Кам'янець 2001: Кам'янець, В.М. Структурні, семантичні та функціональні особливості власних назв сучасної німецької мови [Текст] : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.04 / В. М. Кам'янець. – Львів, 2001. – 18 с.

Никонов 1970: Никонов, В.А. Задачи и методы антропонимики [Текст] / В. А. Никонов // Личные имена в прошлом, настоящем и будущем. – 1970. – Библиогр. : с. 75.

Семенова 1990: Семенова, Т.И. Детерминация имен собственных личных в современном английском языке [Текст] : автореф. дис. … канд. филол. наук : 10.02.04 / Т. И. Семенова. – Москва, 1990. – 17 с.

Суперанская 2009: Суперанская, А.В., Сталтмане, В.Э., Подольская, Н.В., Султанов, А.Х. Теория и методика ономастических исследований [Текст] / А. В. Суперанская, В. Э. Сталтмане, Н. В. Подольская, А. Х. Султанов. – 2009. – Библиогр. : с. 258.

Суперанская 2009: Суперанская, А.В. Общая теория имени собственного [Текст] / А. В. Суперанская. – 2009. – Библиогр. : с. 370.

Barry 1995: Barry, H. Computers and Research on Personal Names [Text] / H. Barry // Journal of the American Name Society. – 1995. – Vol. 43. – No 4. – Pp. 189-201.

Srensen 1996: Srensen, H.S. The Meaning of Proper Names [Text] / H. S. Srensen. – 1996. – 117 pp.

Nicolaisen 1978: Nicolaisen, W.F.H. Are There Connotative Names? [Text] / W. F. H. Nicolaisen // Names. – 1978. – Vol. 26. – Pp. 40-47.

Searle 1991: Searle, J.R. The Problem of Proper Names [Text] / J. R. Searle // Semantics. An Interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics and Psychology. – 1991. – Pp. 134-141.

Simmonds 1996: Naming and Identity [Text] / F. N. Simonds // Reconstructing Womanhood, Reconstructing Feminism. Writings on Black Women / Edited by D. Jarett-Macauley. – 1996. – Pp. 109-115.

Utley 1993: The Linguistic Component of Onomastics [Text] / F. L. Utley // Names. – 1993. – Vol. II. – No. 3. – Pp. 145-176.

Статья посвящена описанию общей методики анализа семантических особенностей оценочных антропонимов. В статье приведена семантическая классификация оценочных антропонимов (ОА), проанализировано соотношение позитивно-и негативно-оценочных антропонимичних единиц в семантических классах, группах и подгруппах и охарактеризованы ценностные стереотипы и приоритеты участников именования английской лингвокультуры. Корпус языкового материала был проанализирован с точки зрения семантических признаков единиц, актуализаторов оценки, знака оценки ("+" / "-"), активности в процессе имянаречения.

Ключевые слова: оценочный антропоним, позитивно-оценочный антропоним, негативно-оценочный антропоним, актуализатор оценки, антропонимическая система, мотив имянаречения.

The article focuses on the description of the general methodology of analysis of semantic peculiarities of evaluative anthroponyms. The semantic classification of evaluative anthroponyms has been carried out. The correlation of positive- and negative-evaluative anthroponyms within the semantic classes, groups and subgroups has been analyzed. The value stereotypes and priorities of English participants of naming process have been characterized. The corpus of language material has been studied from the viewpoint of the semantics and evaluation activator, the evaluation sign ('+' or '-'), popularity.

Keywords: evaluative anthroponym, positive-evaluative anthroponym, negative-evaluative anthroponym, evaluation activator, anthroponymic system, naming motive.

Надійшла до редакції 29 вересня 2012 року.